

12. Czynniki decydujące o funkcjonowaniu i rozwoju gospodarstw agroturystycznych w dolinie Bugu na przykładzie województwa podlaskiego

*Dominik Dąbrowski, Katarzyna Radwańska,
Janusz Leszek Sokół, Łukasz Zbucki, Yuliya Isakova*

Wstęp

Jak wynika z badań, agroturystyka jako forma spędzania wolnego czasu w gospodarstwach rolnych cieszy się rosnącym zainteresowaniem turystów¹. Oferuje ona zindywidualizowane formy wypoczynku, adresowane przede wszystkim do turystów indywidualnych, rodzin lub małych grup turystycznych. Nie wymaga rozbudowanej bazy noclegowej bądź żywieniowej; może z powodzeniem rozwijać się w oparciu o istniejące zasoby mieszkaniowe gospodarstw rolnych, niewykorzystane obiekty inwentarskie oraz przestrzeń rekreacyjną w obrębie gospodarstwa².

Jednocześnie wielu mieszkańców miast postrzega wieś jako ostoję bezpieczeństwa o solidnych wartościach, otwartą przestrzeń oraz ogrom piękną przyrody. Wieś to miejsce, gdzie każdego traktuje się z szacunkiem i w przyjazny sposób³.

Podstawową formą usług turystycznych jest udostępnianie gościom gospodarstwa rolnego poprzez wynajem pomieszczeń mieszkalnych na cele noclegowe. Podczas przygotowywania ich dla turystów należy mieć na uwadze podstawową funkcję

¹ J. Zawadka, *Możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej w perspektywie 2014-2020*, w: W. Kamińska (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*, Studia KPZK PAN, t. CLXXIII, Warszawa 2015; M. Jalinik, *Nazewnictwo w agroturystyce*, w: A. Jęczmyk, J. Uglis, M. Maćkowiak (red.), *Turystyka wiejska. cz. II. Ekonomiczny wymiar turystyki wiejskiej*, Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o., Poznań 2016; J. Sikora, *Edukacja w agroturystyce*, w: A. Jęczmyk, J. Uglis, M. Maćkowiak (red.), *Turystyka wiejska. cz. I. Zagadnienia ekonomiczne i marketingowe*, Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o., Poznań 2016.

² J. L. Sokół, *Działalność gospodarstw agroturystycznych na obszarze Narwiańskiego Parku Narodowego w ocenie turystów i ich nowe wyzwania*, „*Ekonomia i Zarządzanie*” 2012, t. 4, nr 3.

³ W. Gaworecki, *Turystyka*, PWE, Warszawa 2010.

agroturystyki, a mianowicie oferowanie przytulnego zakwaterowania z optymalną ilością pokoi, łóżek itp. Dlatego jeśli chodzi o agroturystykę, należy unikać nadmiernego zwiększania liczby miejsc noclegowych, nawet jeśli biznes agroturystyczny dobrze prosperuje⁴.

Kluczowym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki wiejskiej są walory przyrodnicze, takie jak lasy, góry czy zbiorniki wodne⁵. Dolina rzeki Bug to obszar niezwykle atrakcyjny pod tym względem. Niewątpliwie jego największym atutem jest dolina Bugu meandrującego między morenowymi wzgórzami. Jest to rzeka o nieuregulowanym korycie, zaliczana do najpiękniejszych nizinnych rzek w Polsce. Wzdłuż jej brzegów można obserwować unikatowe zbiorowiska roślinne oraz rzadkie gatunki zwierząt, przede wszystkim ptaków, które mają tu swoje miejsca lęgowe⁶. Oferta gospodarstw eko-agroturystycznych może uatrakcyjnić wypoczynek na terenach wiejskich i zaspokoić potrzeby pewnej grupy turystów. Jest to propozycja skierowana do osób, dla których istotne jest m.in. spożywanie produktów (pochodzenia roślinnego i zwierzęcego) wytworzonych w naturalny sposób. W gospodarstwach eko-agroturystycznych produkty te często opatrzone są certyfikatami i oznaczeniami gwarantującymi ich wysoką jakość. Gospodarstwa eko-agroturystyczne usytuowane są zazwyczaj na obszarach wartościowych przyrodniczo, a także, w odpowiedzi na potrzeby turystów, z dala od centrów turystycznych⁷. Na terenach, których wartość przyrodnicza jest mniejsza, turysta w czynny sposób może spędzić czas w gospodarstwie: ma możliwość obserwowania metod gospodarowania czy udziału w pracy gospodarstwa ekologicznego. Umożliwia to m.in. chów zwierząt gospodarskich (np. koni) lub hodowla zwierząt rzadkich (np. alpaki czy strusi), które same w sobie stanowią atrakcję dla gości, a jednocześnie mogą urozmaić im pobyt w takim obiekcie⁸.

Dolina rzeki Bug (szczególnie w odcinku przygranicznym) posiada niespotykane walory kulturowe, które wynikają z zetknięcia się na tym obszarze trzech kultur: polskiej, ruskiej i żydowskiej, które są bardzo wyraźnie uwidocznione w krajobrazie. Na stosunkowo niewielkim obszarze można podziwiać zachowane do dziś budowle sakralne: katolickie sanktuarium, prawosławny klasztor, neounicką parafię, żydowską synagogę oraz mahometański mizar. Na tym terenie znajdziemy również zabytki architektoniczne, zespoły pałacowo-parkowe oraz dworsko-parkowe, a także obiekty

⁴ J. Sikora, *Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.

⁵ J. L. Sokół, J. Boruch, *Ekologizacja gospodarstw agroturystycznych w powiecie białostockim*, „Ekonomia i Zarządzanie” 2011, z. 3, s. 95-112.

⁶ D. Mączka, *Walory turystyczno-krajoznawcze doliny Bugu na przykładzie gmin nadbużańskich południowego Podlasia*, w: M. K. Leniartek (red.), *Komercjalizm turystyki kulturowej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław 2008, s. 51-59.

⁷ B. Ziółkowski, *Rolnictwo ekologiczne a turystyka wiejska – próba modelowego ujęcia wzajemnych zależności*, „Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering” 2006, vol. 51(2), s. 224-229.

⁸ Ibidem; J. L. Sokół, J. Boruch, op. cit.

historyczno-wojskowe, które wiążą się z jego tragiczną historią. Częstym widokiem, szczególnie na obszarach wiejskich, są też przydrożne kapliczki oraz krzyże łańskie i prawosławne⁹.

Agroturystyka i ekoturystyka to formy turystyki wiejskiej mające ze sobą wiele wspólnych cech. Obie stanowią formę aktywnego wypoczynku na obszarach o wyjątkowych walorach przyrodniczych i kulturowych. Różnica między nimi polega przede wszystkim na tym, że turystów do przyjazdu w oba miejsca motywują inne rzeczy. Agroturystyka to wypoczynek stacjonarny, o charakterze sielankowym czy wręcz idyllicznym, natomiast ekoturystyka ma na celu czynne odkrywanie i poznawanie otaczającej przyrody oraz kultury¹⁰. Agroturystyka to forma turystyki wiejskiej, której podstawowymi elementami są czynne gospodarstwa rolne, w których organizowane jest zakwaterowanie turystów oraz świadczone są usługi związane z codziennym życiem danego gospodarstwa oraz wsi, w której ono się znajduje¹¹. Pobyt ten może być wzbogacony o wyżywienie oraz zakup produktów spożywczych wytworzonych w gospodarstwie. Dodatkowo na agroturystykę składają się usługi, takie jak: wypożyczenie konia, sprzętu sportowego, organizowanie kuligów, polowań, wycieczek rowerowych czy konnych, sprzedaż wyrobów rzemieślniczych wytwarzanych w gospodarstwie, a także udział w pracach rolnych i rzemieślniczych¹².

Coraz częściej rolnictwo konwencjonalne zastępowane jest ekologicznym, w którym rezygnuje się z intensywnej produkcji oraz stosowania środków chemicznych przy jednoczesnym zachowaniu odpowiedniej jakości produktu końcowego¹³. Rolnictwo ekologiczne nie zagraża bioróżnorodności agrobiocenoz i otaczających je ekosystemów oraz pozwala na zachowanie równowagi w środowisku przyrodniczym, co jest istotne szczególnie na obszarach chronionych i o cennych walorach przyrodniczych i kulturowych¹⁴. Ponadto ten sposób gospodarowania poprawia żyzność i urodzajność gleby, co ma szczególne znaczenie na terenie nadbużańskim, gdzie przeważają gleby niskiej i średniej klasy¹⁵.

⁹ S. Bernat, *Walory, zagrożenia i ochrona krajobrazu przygranicznego odcinka doliny Bugu*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2014, nr 26, s. 257-269.

¹⁰ D. Zaręba, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, PWN, Warszawa 2008.

¹¹ A. Balińska, *Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2014, nr 1(25) s. 251-264.

¹² A. P. Wiatrak, *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1996, nr 1, s. 34-46.

¹³ B. Ziółkowski, op. cit.; L. Przezbórska, *Determinanty rozwoju agroturystyki w Polsce (na przykładzie wybranych regionów)*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 2007, nr 6(2), s. 113-121.

¹⁴ Ł. Popławski, *Gospodarstwa agroturystyczne, ekoagroturystyczne i ekologiczne jako czynnik rozwoju turystyki na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie” 2009, nr 3(14), s. 139-152

¹⁵ D. Komorowska, *Znaczenie rolnictwa ekologicznego w Polsce*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2015, t. 17, z. 2, s. 119-126.

Bardzo istotną rolę w rozwoju agroturystyki odgrywa żywność. Prowadzony w gospodarstwie ekologicznym system produkcji własnej żywności daje realne nadzieje na zdobycie większej ilości klientów, bowiem wytwarzane produkty ekologiczne przyciągają nabywców. Turyści mogą nie tylko obserwować proces produkcji, ale również mieć pewność, że oferowana żywność jest pochodzenia naturalnego i jest ekologiczna¹⁶.

Zasadniczym celem prezentowanych badań była analiza czynników decydujących o funkcjonowaniu i rozwoju gospodarstw agroturystycznych w dolinie Bugu na przykładzie województwa podlaskiego. Analizy tej, a także oceny podejmowanych form wypoczynku na badanym obszarze, dokonano na podstawie opinii wyrażonych przez właścicieli gospodarstw agroturystycznych w badaniach ankietowych.

Metody i materiał badawczy

Badania empiryczne przeprowadzono w 2018 roku na terenie trzech województw (lubelskie, podlaskie, mazowieckie), w tym w 12 powiatach i 34 gminach położonych w bliskim sąsiedztwie doliny rzeki Bug na obszarze Polski. W omawianym materiale wykorzystano analizy związane jedynie z obszarem znajdującym się w województwie podlaskim.

Do przeprowadzenia badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, w ramach której przygotowano interaktywny kwestionariusz ankiety wywiadu przesyłany bezpośrednio do powiadomionych wcześniej respondentów. Forma interaktywna pozwoliła na większą kontrolę zbieranego materiału i umożliwiła odpowiednią komunikację z właścicielami gospodarstw agroturystycznych. Pytania w kwestionariuszu ankiety były zamknięte, dobór próby badawczej miał charakter celowy, a udzielone odpowiedzi odnosiły się do ostatniego roku.

Łącznie w badaniach uczestniczyło 99 właścicieli gospodarstw agroturystycznych, z których 30 reprezentowało województwo podlaskie (tab. 12.1).

TABELA 12.1. Liczba gospodarstw analizowanych w badaniu z uwzględnieniem ich rodzajów

Województwo	Rodzaj gospodarstwa			
	ekologiczne		konwencjonalne	
	n	%	n	%
podlaskie	8	26,7	22	73,3

ŹRÓDŁO: badania własne.

¹⁶ J. L. Sokół, Z. Kołozsko-Chomentowska, *Produkty zwierzęce jako atrakcja w gospodarstwach agroturystycznych*, "Economy and Management" 2010, vol. 2(3).

Spośród 30 analizowanych gospodarstw w województwie podlaskim aż w 22 (73,3%) miał miejsce konwencjonalny system produkcji rolniczej, a tylko w ośmiu (26,7%) – ekologiczny (tab. 12.1).

Wśród uczestników badań przeprowadzonych na terenie województwa podlaskiego 30% stanowili mężczyźni, a 70% kobiety (tab. 12.2). Najczęściej były to osoby powyżej 50 roku życia (40%) i posiadające wykształcenie wyższe (83,3%), co wyraźnie odbiega od charakterystyki całej badanej grupy właścicieli gospodarstw (54,5%).

TABELA 12.2. Charakterystyka właścicieli gospodarstw agroturystycznych uczestniczących w badaniu

Płeć	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• mężczyzna	9	30,0	46	46,5
• kobieta	21	70,0	53	53,5
razem	30	100,0	99	100,0
Wiek				
• do 30 lat	8	26,7	10	10,1
• 31-40 lat	10	33,3	25	25,3
• 41-50 lat	0	0,0	21	21,2
• powyżej 50 lat	12	40,0	43	43,4
Wykształcenie				
• zawodowe	2	6,7	10	10,1
• średnie	3	10,0	35	35,4
• wyższe	25	83,3	54	54,5

ŹRÓDŁO: badania własne.

Materiał empiryczny opracowano metodami statystycznymi, zgodnie z obowiązującymi w tym względzie zasadami, wykorzystując do tego celu pakiet *STATISTICA*. Analiza statystyczna w niniejszej pracy prezentuje wyniki w oparciu o procentowy rozkład liczebności.

Analiza wyników badań

Oceniając gospodarstwa agroturystyczne na terenie doliny Bugu w województwie podlaskim (tab. 12.3) stwierdzono, że działalność turystyczna występowała najczęściej w gospodarstwach o powierzchni między 6 a 10 ha (30%) oraz o powierzchni areálu do 5 ha (26,7%). Znaczna większość respondentów korzystała z dopłat do prowadzonej działalności (66,7%) – rozkład ten jest zbliżony do pozostałych województw. Wiodącym kierunkiem w gospodarstwach była produkcja roślinna (63,3%), przeznaczona w znacznej mierze na potrzeby własne (52,6%).

TABELA 12.3. Charakterystyka gospodarstw agroturystycznych objętych obszarem badań

Wielkość gospodarstwa	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
<ul style="list-style-type: none"> • do 5 ha • 6-10 ha • 11-20 ha • 21-50 ha • powyżej 50 ha 	8	26,7	41	41,4
	9	30,0	22	22,2
	4	13,3	22	22,2
	6	20,0	8	8,1
	3	10,0	6	6,1
Korzystanie z dopłat				
<ul style="list-style-type: none"> • tak • nie 	20	66,7	65	65,7
	10	33,3	34	34,3
Kierunek produkcji w gospodarstwie				
<ul style="list-style-type: none"> • roślinny • zwierzęcy • mieszany 	19	63,3	53	53,5
	0	0,0	12	12,1
	11	36,7	34	34,3
Charakter produkcji rolnej				
<ul style="list-style-type: none"> • produkcja rolna głównie na rynek (towarowa) • produkcja rolna głównie na potrzeby własne • produkcja rolna głównie na potrzeby turystów 	12	31,6	49	39,2
	20	52,6	56	44,8
	6	15,8	20	16,0

ŹRÓDŁO: badania własne.

Badania wykazały, iż najważniejszym motywem prowadzenia działalności agroturystycznej (tab. 12.4) była realizacja hobby, realizacja własnych potrzeb w dziedzinie turystycznej (36,7%) oraz wykorzystanie istniejącej bazy noclegowej (33,3%), a działalność gospodarczą prowadzono przez okres ponad siedmiu lat (73,3%). W większości gospodarstw miejsca noclegowe przeznaczone były dla maksymalnie 10 osób (53,3%). Odwiedzającymi najczęściej byli turyści indywidualni (43,6%) i rodziny z dziećmi (25,8%). Oferta dla turystów zawierała możliwość zakupu produktów pochodzących z własnego gospodarstwa – najczęściej dotyczyło to owoców i warzyw (70%) oraz produktów pochodzących z ich przetworzenia (63,3%).

TABELA 12.4. Ocena działalności agroturystycznej w dolinie Bugu w województwie podlaskim

Motyw prowadzenia działalności agroturystycznej	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
<ul style="list-style-type: none"> • możliwości poprawy budżetu domowego, cel typowo zarobkowy • wykorzystanie istniejącej bazy noclegowej • niska rentowność gospodarstw rolnych • dodatkowa chęć sprzedaży produktów rolniczych • realizacja hobby, realizacja własnych potrzeb w dziedzinie turystyki 	3	10,0	40	40,4
	10	33,3	12	12,1
	0	0,0	2	2,0
	6	20,0	9	9,1
	11	36,7	36	36,4
Ocena warunków do rozwoju agroturystyki w miejscu zamieszkania				
<ul style="list-style-type: none"> • tak • nie 	26	86,7	87	87,9
	4	13,3	12	12,1
Liczba miejsc noclegowych w gospodarstwie				
<ul style="list-style-type: none"> • < 10 • 11-20 • 21-30 • > 31 	16	53,3	59	59,6
	11	36,7	28	28,3
	0	0,0	9	9,1
	3	10,0	3	3,0
Całoroczne świadczenie działalności				
<ul style="list-style-type: none"> • tak • nie 	17	56,7	55	55,6
	13	43,3	44	44,4

Motyw prowadzenia działalności agroturystycznej	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
Kategoria przyjmowanych gości				
• zielone szkoły i grupy kolonijne	3	4,8	12	7,7
• turyści indywidualni	27	43,6	90	33,2
• rodziny z dziećmi	16	25,8	67	24,7
• grupy zawodowe (szkolenia, wyjazdy integracyjne, okolicznościowe)	11	17,7	68	25,1
• turyści zagraniczni	5	8,1	34	12,55
Okres prowadzenia działalności				
• 1-3 lata	3	10,0	9	9,1
• 4-7 lat	5	16,7	32	32,3
• ponad 7 lat	22	73,3	58	58,6
Możliwość nabycia w gospodarstwie wytwarzanych tam produktów				
• owoce i warzywa	21	70,0	61	61,6
• przetwory owocowo-warzywne	19	63,3	56	57,1
• mleko i jego przetwory	3	10,3	21	21,4
• jaja	8	27,6	33	33,7
• pieczywo/ciasta	14	46,7	35	35,7
• produkty mięsne	3	10,0	11	11,2
• ryby	1	3,3	11	11,2
• inne	5	16,7	20	20,2

ŹRÓDŁO: badania własne.

Zagospodarowanie turystyczne terenu, jak również dostępność i wyposażenie gospodarstwa agroturystycznego w dużym stopniu mogą wpłynąć na decyzje planujących swój pobyt turystów w gospodarstwie na terenie wiejskim, dlatego też podjęto próbę oceny zagospodarowania w poszczególnych gospodarstwach (tab. 12.5). Jak zauważono, wszystkie gospodarstwa posiadały miejsca do spędzania czasu przy ognisku lub grillu (100%), często oferowane były również dogodne miejsca do zbierania w odpowiedniej porze grzybów i innych darów lasu (90%). Okazuje się, że dużym zainteresowaniem cieszyło się też korzystanie z dostępnych rowerów (60%).

Z danych zamieszczonych w tabeli 12.6 wynika, że największym zainteresowaniem spośród wszystkich rodzajów podejmowanych aktywności przez turystów goszczących w gospodarstwie cieszyły się: turystyka piesza oraz spacer (96,7%), odwiedzanie miejsc kultu religijnego (90%), a także obserwacje przyrodnicze (86,7%).

TABELA 12.5. Rodzaj dostępnych w ofercie atrakcji do dyspozycji gości

Rodzaj atrakcji	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• udostępnienie rowerów	18	60,0	63	63,6
• udostępnienie sprzętu pływającego	6	20,0	27	27,3
• przejażdżki konne lub bryczką	6	20,0	31	31,3
• nauka jazdy konnej	0	0,0	18	18,2
• kulig	6	20,0	28	28,3
• ognisko/ grill	30	100,0	98	98,9
• uczestnictwo w polowaniu	2	6,7	10	10,1
• grzybobranie	27	90,0	78	78,8
• udział w pracach gospodarczych	12	40,0	52	52,5
• udział w pracach domowych, np. zapoznanie się z produkcją własnych wyrobów żywnościowych	7	23,3	34	34,3
• nauka rzeźby/malarstwo/rękodzielnictwo	4	13,3	12	12,1
• warsztaty regionalne, np. z poznawaniem i smakowaniem kuchni regionalnej	13	43,3	37	37,4
• wikliniarstwo	0	0,0	5	5,1
• bajania/pogadanki	14	46,7	36	36,4
• sauna/bania	3	10	11	11,1

ŹRÓDŁO: badania własne.

TABELA 12.6. Najczęściej podejmowane przez turystów aktywności w czasie wolnym w gospodarstwach agroturystycznych

Rodzaj najczęściej podejmowanej aktywności turystyczno-rekreacyjnej	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• turystyka piesza	29	96,7	83	94,3
• turystyka rowerowa	24	80,0	80	80,1
• turystyka kajakowa	20	66,7	54	54,5
• turystyka jeździecka	0	0,0	23	23,2
• udział w imprezach regionalnych	22	73,3	41	41,4
• obserwacje przyrody	26	86,7	70	70,7
• spacer	29	96,7	83	83,8
• zwiedzanie zabytków i miejsc pamięci	25	83,3	67	67,7
• odwiedzanie miejsc kultu religijnego	27	90	72	72,7
• angażowanie się w prace gospodarstwa (np. sianokosy, żniwa, prace w ogrodzie i sadzie, karmienie i pielęgnację zwierząt)	2	6,6	17	17,2
• łowienie ryb	21	70,0	63	64,3
• zbieractwo leśne	24	80,0	56	57,1
• wypoczynek bierny	21	70,0	61	61,6

ŹRÓDŁO: badania własne.

Podczas analizy motywów przyjazdu turystów i korzystania z agroturystyki (tab. 12.7) uwagę zwracają odpowiedzi dotyczące walorów przyrodniczych doliny Bugu (100%), chęci poznania kultur, tradycji i obyczajów (83,3%), jak również wysoka ocena wartości ciszy i spokoju (80%).

TABELA 12.7. Motywy przyjazdu turystów w opinii właścicieli gospodarstw

Motywy	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• walory przyrodnicze	30	100,0	91	91,9
• walory kulturowe	19	63,3	55	55,5
• cisza i spokój	24	80,0	80	80,8
• rzeka z kąpieliskiem	19	63,3	49	49,5
• szlaki turystyczne	22	73,3	70	70,7
• imprezy kulturalne	19	63,3	45	45,5
• chęć poznania kultury, tradycji, obyczajów	25	83,3	58	58,6
• atrakcyjność i wysoki standard usług	18	60,0	41	41,4
• korzystanie z produktów ekologicznych	5	16,7	25	25,2

ŹRÓDŁO: badania własne.

Oceniając działania przyczyniające się do zwiększenia popularności turystyki w regionie w opinii właścicieli gospodarstw agroturystycznych (tab. 12.8), najczęściej zwracano uwagę na potrzebę właściwej informacji turystycznej (90%), wydawania albumów, katalogów i innych opracowań reklamowych (63,3%), utrzymania wysokiego standardu usług i ich atrakcyjności (63,3%) oraz potrzebę zmiany mentalności i nastawienia innych mieszkańców obszarów turystycznych do turystów (63,3%).

Wskazywanymi przez właścicieli gospodarstw barierami w rozwoju działalności eko-agroturystycznej (tab. 12.9) były brak posiadania w znacznym stopniu własnych środków finansowych (60%), a także obawa przed niewłaściwym zainwestowaniem środków w prowadzoną działalność (60%). Najniżej ocenianą barierą była dostępność do odpowiednio wykształconej kadry w branży turystycznej (3%). Na całym terenie doliny Bugu znaczenie barier było wskazywane na porównywalnym poziomie.

Kolejną część badań stanowiła analiza elementów ograniczających lub też uniemożliwiających rozwój turystyki na wiejskich terenach doliny Bugu, a tym samym ograniczających rozwój działalności agroturystycznej (tab. 12.10). Niewielkiego udziału turystyki wiejskiej we wszystkich jej formach ogółem upatrywano w braku nawyku wypoczynku weekendowego (70%), a także w małej jak dotąd popularności tej formy wypoczynku (70%) oraz w występującej często sezonowości ofert wypoczynku (53,3%).

TABELA 12.8. Czynniki wspierające rozwój turystyki w regionie w opinii właścicieli gospodarstw

Czynniki rozwoju	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• modernizacja i oświetlenie dróg	15	50,0	38	38,4
• poprawa dostępu do internetu	15	50,0	36	36,4
• rozwój usług, handlu, gastronomii	17	56,7	42	42,4
• odpowiednia informacja turystyczna	27	90,0	87	91,6
• zmiana mentalności mieszkańców	19	63,3	46	46,4
• wysoki standard usług i ich atrakcyjność	19	63,3	53	54,1
• wydawanie albumów, katalogów i innych opracowań związanych z reklamą	19	63,3	56	57,7

ŹRÓDŁO: badania własne.

TABELA 12.9. Ocena barier w prowadzeniu działalności agroturystycznej

Bariery	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• brak własnych środków finansowych	18	60,0	59	59,6
• trudny dostęp do środków pomocowych	12	40,0	43	43,4
• bariera w kredytowaniu	7	23,3	22	22,2
• brak pomysłu i chęci do prowadzenia biznesu	10	33,3	40	40,4
• obawa przed zainwestowaniem środków	18	60,0	58	58,6
• brak wykształconej kadry w branży turystycznej i trudności w jej pozyskaniu	3	10,3	14	14,3
• niski stopień współpracy między gospodarstwami	15	50,0	40	40,4
• brak dobrego doradztwa i szkoleń	11	36,7	44	44,4

ŹRÓDŁO: badania własne.

TABELA 12.10. Główne ograniczenia rozwoju turystyki wiejskiej

Rodzaj ograniczeń	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• brak nawyku wypoczynku weekendowego	21	70,0	64	64,6
• brak zorganizowanych atrakcji wypoczynku weekendowego	13	43,3	39	39,4
• sezonowość ofert	16	53,3	62	62,6
• brak odpowiedniej infrastruktury	15	50,0	40	40,4
• niska popularność tej formy wypoczynku	21	70,0	62	62,6
• słaba informacja i reklama	13	43,3	52	52,5
• mała atrakcyjność oferty	8	26,7	34	34,3

źródło: badania własne.

TABELA 12.11. Ocena działalności eko-agroturystycznej w dolinie Bugu w województwie podlaskim

Prowadzenie produkcji ekologicznej	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
<ul style="list-style-type: none"> • tak • nie 	8	26,7	23	23,2
	22	73,3	76	76,8
Rodzaj produkcji ekologicznej				
<ul style="list-style-type: none"> • produkcja ekologiczna roślinna • produkcja ekologiczna zwierzęca • produkcja ekologiczna roślinna i zwierzęca 	5	62,5	19	82,6
	0	0,0	1	4,3
	3	37,5	3	13,1
Okres prowadzenia produkcji ekologicznej				
<ul style="list-style-type: none"> • 1-3 lata • 4-7 lat • ponad 7 lat 	0	0,0	1	4,3
	0	0,0	8	34,8
	8	100,0	14	60,9
Posiadanie odpowiedniego certyfikatu				
<ul style="list-style-type: none"> • tak • jestem w trakcie przestawiania na ekologiczne metody produkcji rolnej • nie 	6	75,0	10	43,5
	0	0,0	1	4,3
	2	25,0	12	52,2
Korzystanie przez turystów z produktów ekologicznych				
<ul style="list-style-type: none"> • tak, bardzo chętnie korzystają • tak, ale tylko okazjonalnie • nie korzystają w ogóle 	3	37,5	16	69,6
	2	25,0	4	17,4
	3	37,5	3	13,0
Korzystanie z dopłat do produkcji ekologicznej				
<ul style="list-style-type: none"> • tak • nie 	6	75,0	10	43,5
	2	25,0	13	56,5
Korzyści działalności ekologicznej				
<ul style="list-style-type: none"> • poprawa walorów zdrowotnych żywności • wyższe ceny produktów • ochrona środowiska • możliwość uzyskania dopłat • większa atrakcyjność oferty agroturystycznej 	8	100,0	21	91,3
	3	37,5	13	56,5
	7	87,5	21	91,3
	6	75,0	8	34,8
	6	75,0	19	82,6

ŹRÓDŁO: badania własne.

Wyniki prowadzonych badań wskazały również elementy działalności ekologicznej w poszczególnych gospodarstwach (tab. 12.11). Odsetek produkcji ekologicznej był na zbliżonym poziomie we wszystkich ocenianych województwach; w województwie podlaskim obejmował 26,7% gospodarstw i dotyczył w znacznej większości produkcji roślinnej (62,5%). Gospodarstwa objęte badaniem prowadzone były przez okres powyżej siedmiu lat, zaś posiadanie odpowiedniego certyfikatu gospodarstwa prowadzącego działalność ekologiczną zadeklarowało 75% respondentów, co stanowi wysoki wskaźnik w porównaniu z ogółem badanych gospodarstw (43,5%). Jednocześnie nie stwierdzono wyraźnej chęci korzystania przez turystów z ekologicznych produktów tych gospodarstw (37,5%), co wykazały natomiast łączne wyniki badań ze wszystkich gospodarstw ekologicznych w dolinie Bugu. Właściciele prowadzący gospodarstwa ekologiczne w województwie podlaskim deklaruwali w 75% korzystanie z dopłat do prowadzonej produkcji ekologicznej. W skali obszaru badań był to znaczący odsetek osób.

Wymieniając korzyści wynikające z prowadzonej działalności ekologicznej w gospodarstwach, najczęściej wskazywano poprawę walorów zdrowotnych żywności (100%) oraz ochronę środowiska i dbałość o nie (87,5%).

Właściciele gospodarstw agroturystycznych zdecydowanie pozytywnie ocenili działalność opartą o ekologiczne metody produkcji (na poziomie 36,7%), taką samą grupę stanowiły także osoby wybierające częściowo pozytywną ocenę (tab. 12.12).

TABELA 12.12. Ocena barier wynikających z prowadzenia ekologicznej działalności gospodarstw w dolinie Bugu w województwie podlaskim

Ocena działalności agroturystycznej opartej o ekologiczne metody produkcji	Województwo podlaskie		Ogółem	
	n	%	n	%
• zdecydowanie pozytywna	11	36,7	30	30,0
• częściowo pozytywna	11	36,7	46	46,5
• raczej negatywna	8	26,7	23	23,2
• zdecydowanie negatywna	0	0,0	0	0,0
Przyczyny braku zwiększania poziomu ekologizacji w gospodarstwach agroturystycznych				
• brak wiedzy w tym zakresie	7	23,3	41	41,4
• brak środków finansowych	10	33,3	26	26,5
• obawa przed niesprawdzeniem się tego typu działania	9	30,0	40	40,8
• niska opłacalność i duże nakłady finansowe	14	46,7	39	39,4
• nadmiar działań przygotowawczych i kontrolnych	22	73,3	62	62,6
• małe zainteresowanie turystów	13	43,3	27	27,8
• większy nakład pracy	18	60,0	57	57,6

ŹRÓDŁO: badania własne.

Przyczyn braku zwiększenia poziomu ekologizacji gospodarstw dopatrywano się natomiast w nadmiarze działań przygotowawczych i kontrolnych (73,3%), konieczności zwiększenia nakładów pracy (60%) przy jednocześnie niskiej opłacalności i dużych nakładach finansowych (46,7%) oraz w zbyt małym zainteresowaniu turystów tą dziedziną (43,3%).

Podsumowanie

Z badań nad analizą funkcjonowania i rozwoju agroturystyki w województwie podlaskim wynika, że gospodarstwa agroturystyczne prowadzone były w większości przez osoby w wieku powyżej 50 roku życia, posiadające wyższe wykształcenie. Ich gospodarstwa miały powierzchnię do 10 ha i ukierunkowane były na produkcję roślinną, przeznaczoną głównie na własne potrzeby.

Najważniejszym motywem podejmowania działalności agroturystycznej była realizacja własnych potrzeb w dziedzinie turystyki i realizacja hobby. Większość właścicieli gospodarstw pozytywnie oceniła warunki do rozwoju agroturystyki w miejscu zamieszkania. Osobami najczęściej goszczącymi w gospodarstwach byli turyści indywidualni oraz rodziny z dziećmi. Głównym rodzajem podejmowanej aktywności przez turystów była turystyka piesza oraz spacer, a także odwiedzanie miejsc kultu religijnego i obserwacje przyrodnicze.

Analizowane gospodarstwa posiadały wydzielone miejsca przeznaczone do spędzania czasu przy ognisku lub grillu oraz umożliwiały korzystanie z dostępnych rowców. Oferowały również dogodne miejsca do zbierania w odpowiedniej porze roku grzybów i innych darów lasu.

Zdaniem respondentów głównymi motywami wyboru agroturystyki jako formy wypoczynku przez turystów na opisywanym terenie były w dużej mierze walory przyrodnicze doliny Bugu, możliwość poznawania kultur, tradycji i obyczajów, a także cisza i spokój regionu. Jednocześnie uznali oni, że do zwiększenia popularności turystyki w regionie przyczynia się właściwa informacja turystyczna, wydawanie albumów, katalogów i innych opracowań reklamowych oraz utrzymywanie wysokiego standardu usług świadczonych turystom.

Barierą w rozwoju działalności eko-agroturystycznej gospodarstw był najczęściej brak własnych środków finansowych, a także obawa przed niewłaściwym ich zainwestowaniem. Najniżej ocenianą barierą była dostępność odpowiednio wykształconej kadry. Wśród elementów ograniczających lub też uniemożliwiających rozwój turystyki na terenach wiejskich, a tym samym ograniczających rozwój działalności agroturystycznej, wskazywano przede wszystkim brak nawyku wypoczynku weekendowego i występowanie sezonowości ofert.

W ocenianych w badaniach, nielicznych gospodarstwach eko-agroturystycznych prowadzona była wyłącznie produkcja roślinna lub mieszana (roślinna i zwierzęca). Większość z nich mogła przedstawić stosowny certyfikat potwierdzający prowadzenie

działalności ekologicznej. Nie odnotowano wyraźnej chęci korzystania przez turystów z ekologicznych produktów tych gospodarstw, co wyglądało zupełnie inaczej w przypadku łącznego porównania wyników badań ze wszystkich gospodarstw ekologicznych w dolinie Bugu.

Znaczący odsetek osób prowadzących gospodarstwa ekologiczne w województwie podlaskim deklarował korzystanie z dopłat do prowadzonej produkcji ekologicznej. Wymienianymi korzyściami płynącymi z działalności ekologicznej były najczęściej poprawa walorów zdrowotnych tej żywności oraz ochrona środowiska i dbałość o nie. Wśród przyczyn braku chęci zwiększenia poziomu ekologizacji gospodarstw wskazywano natomiast nadmiar działań przygotowawczych i kontrolnych oraz konieczność zwiększenia nakładów pracy. Wskazywano także niską opłacalność przy dużych nakładach finansowych oraz zbyt małe zainteresowanie ekologicznym charakterem działalności gospodarstwa przez turystów.

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały różnice, ale też podobieństwa w postrzeganiu agroturystyki i ekoturystyki przez właścicieli prowadzących swoje gospodarstwa w dolinie Bugu w województwie podlaskim i w województwach lubelskim i mazowieckim¹⁷. Wyniki badań z tego zakresu są często niejednoznaczne. W literaturze przedmiotu pojawiają się niekiedy uwagi właścicieli gospodarstw dotyczące niewielkiego zainteresowania turystów tą formą wypoczynku, co skutkuje znikomym zyskiem z prowadzonej działalności. Z drugiej zaś strony oczekiwaniem turysty będzie odnadywanie takich ofert i miejsc, w których doświadczy ciszy i spokoju z dala od tłumów, a przy okazji będą one przystępne cenowo i o odpowiednim standardzie. Wydaje się zatem, że agroturystyka będzie zawsze formą turystyki nastawioną na małe grupy, realizowaną jako dodatkowe źródło utrzymania.

Z uwagi na niezbyt bogaty materiał badawczy (niewielka liczba gospodarstw agroturystycznych znajdujących się na terenie objętym badaniem) wnioskowanie należy traktować z dużą ostrożnością. Niemniej jednak prezentowane dane są podstawą do prowadzenia dalszych pogłębionych badań, w tym również po stronie Białorusi i Ukrainy, na odcinku graniczącym z Polską.

Streszczenie

Opracowanie dotyczy oceny podejmowanych form wypoczynku na wiejskich terenach doliny Bugu w województwie podlaskim w opinii właścicieli gospodarstw agroturystycznych, jak również oceny czynników sprzyjających rozwojowi turystyki wiejskiej na badanym obszarze.

Badania przeprowadzono w 2018 roku na terenie trzech województw w gminach położonych w bliskim sąsiedztwie doliny rzeki Bug na terenach Polski. Uczestniczyło w nich 99 właścicieli gospodarstw agroturystycznych, których gospodarstwa uznane zostały tak za konwencjonalne,

¹⁷ J. L. Sokół, D. Dąbrowski, K. Radwańska, M. Jalinik, *Agritourism in the Bug valley in the Lubelskie voivodeship*, „*Studia Periegetica*” 2020 (w druku).

jak i ekologiczne, bądź znajdowały się w fazie przekształcania z produkcji konwencjonalnej na ekologiczną. Jednym z głównych motywów podejmowania przez nie działalności agroturystycznej była realizacja własnych potrzeb w dziedzinie turystyki oraz realizacja hobby.

Z przeprowadzonych badań wynika, że osobami najczęściej goszczącymi w gospodarstwach agroturystycznych byli turyści indywidualni oraz rodziny z dziećmi. Ich głównym rodzajem aktywności była turystyka piesza oraz spacer, odwiedzanie miejsc kultu religijnego i obserwacja przyrody. Zdaniem respondentów najważniejszymi czynnikami rozwoju agroturystyki były walory przyrodnicze doliny Bugu, a także możliwość poznania kultur, tradycji i obyczajów, jak również cisza i spokój. Przy okazji wskazano także potrzebę zmiany mentalności i nastawienia innych mieszkańców do turystów. Z kolei ograniczeniem rozwoju działalności eko-agroturystycznej okazał się najczęściej brak własnych środków finansowych, a także obawa przed niewłaściwym ich zainwestowaniem. Wśród przyczyn braku chęci zwiększenia poziomu ekologizacji gospodarstw wskazywano natomiast nadmiar działań przygotowawczych i kontrolnych oraz konieczność zwiększenia nakładów pracy. Wskazywano także niską opłacalność przy dużych nakładach finansowych oraz zbyt małe zainteresowanie ekologicznym charakterem działalności gospodarstwa przez turystów.

Słowa kluczowe: gospodarstwa agroturystyczne, województwo podlaskie, dolina Bugu

Summary

Analysis of factors determining the functioning and development of agritourism farms in the Bug valley on the example of Podlaskie Voivodeship

The research was carried out in 2018 in three voivodeships or provinces in municipalities located in close proximity to the Bug river valley in Poland. The focus was 99 owners of agritourism farms, whose farms were considered to be conventional, ecological, or were in the transformation stage from conventional to organic production. The presented work concerns the assessment of undertaken forms of recreation in the rural areas of the Bug valley in the Podlasie voivodeship in the opinion of owners of agritourism farms. The paper also includes evaluation of factors conducive to the development of rural tourism in the studied area.

A significant motive to engage with agritourism by the hosts was the realization of their needs in the field of tourism and the implementation of a hobby. According to the research, the most frequent visitors on agritourist farms were individual tourists and families with children. The kind of activity undertaken by the guests was hiking and walking, visiting places of religious worship and observation of nature.

In the view of the respondents, the most important factors for the development of agritourism were the natural values of the Bug valley, as well as the opportunity to experience cultures, traditions and customs, as well as peace and quiet.

Lack of own financial resources, as well as fear of improper investment, were most often a limitation of the development of eco-agritourism activities. Among the reasons for the lack of willingness to increase the level of the greening of farms, was an excess of preparatory and control activities and the need for more work, low profitability with large financial outlays and too little interest in the tourists ecological character of the farm were indicated.

Key words: agritourism farms, Podlasie voivodeship, Bug valley

Literatura

1. Balińska A., *Determinanty popytu mieszkańców Warszawy na usługi agroturystyczne*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Turystyki” 2014, nr 1(25), s. 251-264.
2. Bernat S., *Walory, zagrożenia i ochrona krajobrazu przygranicznego odcinka doliny Bugu*, „Problemy Ekologii Krajobrazu” 2014, nr 26, s. 257-269.
3. Gaworecki W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 2010.
4. Jalinik M., *Nazewnictwo w agroturystyce*, w: A. Jęczmyk, J. Uglis, M. Maćkowiak (red.), *Turystyka wiejska. cz. II. Ekonomiczny wymiar turystyki wiejskiej*, Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o., Poznań 2016.
5. Komorowska D., *Znaczenie rolnictwa ekologicznego w Polsce*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2015, t. 17, z. 2, s. 119-126.
6. Mączka D., *Walory turystyczno-krajoznawcze doliny Bugu na przykładzie gmin nadbużańskich południowego Podlasia*, w: M. K. Leniartek, *Komercjalizm turystyki kulturowej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław 2008, s. 51-59.
7. Popławski Ł., *Gospodarstwa agroturystyczne, ekoagroturystyczne i ekologiczne jako czynnik rozwoju turystyki na obszarach chronionych województwa świętokrzyskiego*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie” 2009, nr 3(14), s. 139-152.
8. Przezbórska L., *Determinanty rozwoju agroturystyki w Polsce (na przykładzie wybranych regionów)*, „Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia” 2007, nr 6(2), s. 113-121.
9. Sikora J., *Agroturystyka. Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.
10. Sikora J., *Edukacja w agroturystyce*, w: A. Jęczmyk, J. Uglis, M. Maćkowiak (red.), *Turystyka wiejska. cz. I. Zagadnienia ekonomiczne i marketingowe*, Wydawnictwo Wieś Jutra Sp. z o.o., Poznań 2016.
11. Sokół J. L., Boruch J., *Ekologizacja gospodarstw agroturystycznych w powiecie białostockim*, „Ekonomia i Zarządzanie” 2011, z. 3, s. 95-112.
12. Sokół J. L., Dąbrowski D., Radwańska K., Jalinik M., *Agritourism in the Bug valley in the Lubelskie voivodeship*, „Studia Periegetica” 2020 (w druku).
13. Sokół J. L., *Działalność gospodarstw agroturystycznych na obszarze Narwiańskiego Parku Narodowego w ocenie turystów i ich nowe wyzwania*, „Ekonomia i Zarządzanie” 2012, t. 4, nr 3, s. 118-128.
14. Sokół J. L., Kołoszko-Chomentowska Z., *Produkty zwierzęce jako atrakcja w gospodarstwach Agroturystycznych*, „Economy and Management” 2010, vol. 2, no. 3, s. 137-146.
15. Wiatrak A. P., *Wpływ agroturystyki na zagospodarowanie obszarów wiejskich*, „Zagadnienia Ekonomiki Rolnej” 1996, nr 1, s. 34-46.

16. Zaręba D., *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, PWN, Warszawa 2008.
17. Zawadka J., *Możliwości finansowania przedsięwzięć z zakresu turystyki wiejskiej w perspektywie 2014-2020*, w: W. Kamińska (red.), *Innowacyjność w turystyce wiejskiej a nowe możliwości zatrudnienia na obszarach wiejskich*, Studia KPZK PAN, t. CLXXIII, Warszawa 2015.
18. Ziółkowski B., *Rolnictwo ekologiczne a turystyka wiejska – próba modelowego ujęcia wzajemnych zależności*, "Journal of Research and Applications in Agricultural Engineering" 2006, vol. 51(2), s. 224-229.